

BERGARAKO EUSKERARI BURUZ

Donostia, 1980-VI-27

Justo Garate

BERGARA IZENA. Bi gauza oartzen ditugu lehengo mendi-gañetik gure erri aldera begiratzen badugu. Ibai bat erdian eta eskubian ibar bat, Bergara zarra deitzen genukena. Eta beraxago eta ezker aldera beste ibar bat, len etxe-gabeko eta orain erdi beterik, ill-erriaren ondoan.

Busca Isusi'k Gasteiz'ko berringi edo egunkari batean berriz darabil, Arana'k eta Eleixalde'k eman ziguten itxorkuna edo iturria, adierazteko zer dikurren Bergara itzak. Ibar-garai bezela ikusten zuten arek biak usun edo ara (haya y vega) ori. Busca'k bere aldetik uste du Deba ibai guziari begiraturik zela, baña Bergara eztago ibai orren balladako goialdean. Larramendi'k ere ori uste zuan, gure jayoterra Goyerrian jarririk.

Obeto zebillen Larramendi'k idatzi zuanean Bergara'n Bizkaiko aditza zerabilte eta orregatik izketan bizkaitarrak giñala. Baño bere COROGRAFIA ederra etzan irarri edo inprimatu 1882 urterarte eta ori Barcelona'n eta josulagun katalan bateri esker: aita Fidel Fita'ri.

Orregatik lelengo ori liburu batean atera zuana, prinziipe bat izan zan: Louis Lucien Bonaparte, arriturik bergararrak ori entzun ziotenian.

Tellechea'k esaten digunez, andoaindarrak idatzi zuan liburu arras eder ori, COROGRAFIA gipuzkoarren laudorio andia, iñork emen ezagutu gabe, barrenean zekarren jakintasun sakona.

Utzi daigun orain Larramendi eta goaz berriz arira.

Toki izen aunitz eta abizen ugari ikertu ditut asmakizun batera eldutzeko, berrogei ta sei urtean.

Nere eritziz ezta zuzena itxorkun ori. Nere ustez adierazten duana auxeda:

Ara da erdarazko vega eta itz au, askok ezjakin-arren, euskal jatorria du, Menéndez Pidal eta Joan Corominas'ek irakasten diguten bezela, Ibaigatik Santander eta Asturias'en —nere eritziz aspaldiko euskal lurra biak—, atera zuten vega itz ori.

Orain *Berg-* zer dan ikusi daigun. Homboldt'en España guziko ibillaldi eder, sakon eta miragarria alemanetik itzuli nuanean gastelara (Buenos Aires, 1946'an) aurkitu nuan Madrillen Grezia'ko izketa erderara itzultzen zuen napar irakasle bat, Berguiza, eta orduan, *-iza* ori kendurik *Berg-* gelditzen zan, gure erriko izenean bezela. Itz ori erabili da Nafarroan eta billatzen du Joxe Mari Iribarren, idazle andi eta azkarrak, bere VOCABULARIO NAVARRO delakoan (80 orrialdean) Nabaskoitze'ko errian. Eta berdiñ dakar Juan San Martín eibartar idazle aberatsa eta begi zorrotzdunak, Luis Peña'rekin ango ibar batean; Urraul goikoa. Itzultzen dute erderaz *mimbre*, *mimbrera* edo *mimbredo* letxe eta euskerazko mimentza, zumeta edo zuma-keta edo zumelzuren antzera.

Ori landara bat izanik, gure zumel, zumaka edo zigorra (?), begiratu daigun aldeko itzak zer esaten digun, beste toki-izenetan.

Bergaz eta Bergasa itzetan bigarren zatia erreka da, Rikardo Arregi'k billatu zuan bezela. Bergasilla berdina da.

Berganza eta Berganzo'n bigarren zatia ere ori bera edo pantano litzake. Bergantxi eta Bergantxi'nean orobat.

1929 aldean ibillaldi batean Araba'ko Berguenda'n nengoalarik, agertu ziren Lizasoain eta beste Aldundiko gipuzkoar batzuek eta ezagutu nuan erria. Toki *illun* bat zan erreka ondoan (Az-illona, Arama-yona, Llona, Rekielun, Le-yun, Arbayun'en erara) eta erreka ondoko landarak agertzen ziren bakarrik.

Lenagoko iritzi zar asko eta toki-izenean lekuak eta antzekoak beste albistari egokiago baten argitzeko asmoa dut, bergararrak geyegi aspertu gabe.

Beste landara batzueri ere antzeko izenak ematen zaizkio. Adibidez Errioxa'n Goicoecheak digunez olio-abar edo zugaitzari deitzen zayo Berguizo erderaz. Eta Rafael Castellano'k bere atal polit eta ezagungarri baten dakar *berga*, irusta (iru-osta edo trifoliun edo trébol) basatiaren izentzat.

Irakorri nai nituzke besteen eritziak goiko itzari eta iruditu zitzaidanari buruz, ia orrela batzuen artean gauza ori argitzen degun ongi.

* * *

ABRAIN. Ezdut izen au billatzen Arana-Bergara auzeko lerrokadan, Linazasoro'k egindako liburu ederrian. Baña oroitzen naiz orko mutil bat jauten zala gure Don Angel'en eskolara eta uste dut alako baten ingurutik igaro giñela, Done Martín Agirre jayo zan etxe eta basa-eliz txiki baten ondoren. Esango nuke ori eta *ABARAIN*, berdiñak direla eta Abaria, Abariz edo Apraiz, Abarisketa eta Abaroa'ren senidea dela.

Itzuliko nuke erderara "valle de árboles" bezela, gure "zugaitz arana".

Abar baliteke *aba-adar*'etik ateria izatea. Baño basoa ere adierazten du

toki izenetan, adibidez, Abar-oa eta Abar-zuza. Au lenago Abar-zuazo izan-
goko zala deritxot.

ALIETZERA. Nere ustez au izango da *al iritzira*'tik ateria.

ANGIOZAR. Gure "zelai zarra" litzake agian, nere eritiziz. Bere seni-
deak aurkitzen ditugu bai Errioxa'n Anguiano lez, baita ere Anguila Bur-
gos'eko Anguitan, lenago Angieta seguru asko. Aingeruekin ezdu zer ikusirik,
danak gogo batekoak dira.

ANTXITXIKA edo *ANTXINTXIKA.* 1936 urtean atera izan bazuen
nere Seigarren zerga edo Kontribuzioea Euskal itzegirako, irakorriko zenu-
ten ateratzen nuala itz ori Azkue'k ez ikusia, baño Olabide'k bere *ITUN*
ZAR ETA BERRIAN'n bildua.

Gudaren erruz, amasei urte igaro ziren 1962'an nere lanen orren apro-
bak billaturik Urquijo'ren liburutegian, Luis Michelena'k atera zuala nere
lana eta bertan agiri da, lenengo itza bezela gañera. Berandu atera zelaiko nik
Zortzigarren zerga deitzen diot.

Martin Gallastegi'k, Moyu-alde ez izenakin agertu zuan lan bat Donos-
tia'ko berringi batean, gogoeta politekin eta bertan esatzen zigun bere eritiziz
aintzin-aintzika'tik zetorrela, nik uste bide onetik (1).

ARIA. Euskal-erriko zaldun Laguneri opaturik agertu zan Donostia'n,
seigarren zenbakian, Aldundi'ko lantegian, Gipuzkoa'ko historia zala-ta. Aiz-
pitarte elgoibartarren lan batzuek Arocena eta Michelena'k 1965 urtean, 99
orrialdetik asi eta 126'rañok atera zituzten.

Ikusi daigun orain zer zion elgoibartar ospetsuak itz oni buruz.

Diño 107 orrialdean: "La voz simple *Aria* con la significación de zaguán
o entrada de una casa, sólo es corriente y se entiende en Vergara (a lo menos
en Guipúzcoa)". Beko oarrean dio auxe; inprimatua eta bertan erderazko
sala itza bezela itzulia dagoala 117 zenbakian (Refranes y Sentencias).

Azkue'k eztakar itz au eta gañera, ez dio zenbakirik edo numerorik eman-
ten *motivo* adierazten duan bere ataleko zati bateri.

Beste errietan eta Bergaran bertan *ataria* erabiltzen da. Beñere ez nuan
entzun *aria* itz ori gure errian, nere gaztaroan.

* * *

ARR-URRIAGA. Ori da arrizko etxe baten tokia. Baliteke gure lenengo
eskola —don Angel Elustiza'rena— zegoan etxe aundiak, izena etxabide edo
kaleari ematea. Baña orain Artekalean dago.

---

(1) Antigualeko denpora edo garai igesiari begira, idatzi zuan ori, liburutegiko arratoinak
bezela. Baita ere Artekale, calle de la encina itzuli zuanak, zeren bitarteko kalea izanik, eta bes-
te izketa edo elietan erdiko-kalea ugari billatzen dalarik, gogoeta ura ahantzi edo aistu bear da
bereala. Artetxe bezela; ardi-etxe, Ataun eta Amezkoa'n.

Lelengorako oroitu gaitezen esaera zar batekin; ez goiko, ez beko; bai bien *arteko*.

BETERIXO. BITERI. Norbaitek ateratzen du erederazko Beaterio'tik. Nere ustez oldoztu bear da orobat PRESBITERIO erdal itzetik ote datorren.

Baliteke agian *presbiterio* gerkar, latiñ eta gaztelazko itzaren seniden izatea, edo obeki esanaz, bere zati bat. Biteri, Arrasate'ko abizena, ortarik ote dator?

Berdin agertzen dire beste itz batzuek Apatamonasterio, Monasterio-eguren eta Monasterio-bide. Orrek gure Euskalerrian artu ziren erara, sartu zitekean presbiterio itza ere.

BITXURTU. Eztakit zer dan. Ez ote zan lenago Bereziartu edo alakoren bat, landara igertuen izenakin? Edo bestela atxurtua edo azkenengoz urtu erderazko desmonte, artiga edo roza adierazten. Urrutzurtu'n erara? Laguntza eskatzen dut itz ori argitzeko danon artean.

EGIAGA. "Es un corte de terreno intenso y largo, con dos asientos de piedra en el extremo superior, labrados por la Naturaleza o alguna... sorgiñ enamorada. El paisaje desde allí, es maravilloso. No hay agua, es como un hachazo... del tiempo" idazten zidan Bergara'ko sendagille Orueta jaunak. Juan Irigoin'ek bere PLEITO DE OXIRONDO liburuan (31 orrialdean) jar-tzen du "eguiara-eguiazabal" eta orrekin alperrikako lana eman zigun Azkar-gorta, Elias Garate eta neri.

EGIARA. Liburu bereborean 149'orrialdean, dakar itz ori, orain Bergara'n erabiltzen ezdana, *bolu* eta *erota* baizik bere orde. Ixaka'ren iztegiak dakar *giara* eta erderaz molino. Antzekoak dire igara eta Igarondo Tolosa'n eta *eyhara* edo *eyhera* gure iparraldean. Agian Irigoyen'ek etzuan nabaitu zer ote zen.

Eleizalde. Luis zana, il zitzaigun Garilla'ko 24'an, 1923 urtean (Uztaila), (ni Bilbao'en bizi nintzela), José Antonio Zabala'k Riev delakoan ikertu dian bezela. Eta ez 1924'an EUSKERA albistariak 1957'an esaten digun bezela, ille ortako azken egunean. Urte onetan ni Freiburg errian bizi nintzen.

Azkue'k esaten dio Eleizalde'ri bere eskutitz batean, soñulari anditatz zeukala eta asko zekiala gai ortan. Eta Azkue norbait zan soñu gauzetan.

Nai dutenentzat zenbaki ortan —Azkue'ren gorasarrea—, elkarrekiko bien idazkiak daude 326'tik 334 orrialdearaño.

ETXAPLIRO. Itz au asko erabiltzen da bai Bergara'n —nere erri mai-tean— baita ere beste erri askotan, Sartaldean beintzat.

Sarritan egon naiz pentsatzen, ia nundik ote datorren itz ori. Ez nion euskal antzik edo urriñik billatzen.

Ortan su-gurpilletan edo suzko-erruedetan bezela, gure begiak ikusten dutena, geien oartzen dana izaten da eta ez entzuten degun zarata.

Azkenean J. R. Jimenez'en PLATERO erderaz irakurtzen nuala, aurkitu nuan atal bat COHETES deitzen zana.

Orregatik, ori irakurri arte, eznuan bein ere oldoztu *estampido* itzarekin zer ikusi idukiko zuanik. Eztakit seguru ia ortatik datorren, baño itz bi oiek —*etxapliro* eta *estampido*— irudi andia dauke alkarrekin. Eta nere ustez, jarraitu bear genuke bide ori sakontzen.

Gaztelerak bere aldetik itz ori artu zuan doitxe edo alemanetik *stampfen* eta onek gotiko zarretik *stampjan* adierazten dutenez W. Reinhart (Homenaje a Menéndez Pelayo, I, 551) eta Juan Corominas'ek itzultzen du erderaz "machacar y retumbar".

Román Bera, buruñurdunak dakarzki ortarako "ziririko, Ziziriki, zipumpa, seskain eta su-egazki". Don José M.ª Satrustegi'k dakar etxaju (114 y 115)...

* * *

EULI-MANDOA. Bergara'n. Azkue... Obeto litzake *mando-eulia*. Gure eulia gerkeraz *eulai* da.

FUNDAMENTO. Gure errian asko erabiltzen zan itz au euskeraz eta erderaz. Alako batean ziri batzuk bota zizkaten Pio Baroja'ri, Madrilleko Akademia'k ezpai zekarren erderazko *seriedad*. Baña Foronda'k era ortan zerabillen eta Martín Fierro Argentina'ko poema andian, alaxe irakurtzen dugu (I, 35 orrialdean eta 1172 estrofan).

Itz asko dauzkate sartu behar litezkenak Erdel Iztegia'n beste ainbeste-raño loditu eta gizentzeko.

GABI, GABIL, GABILONDO, GABIR, GABIRIA, GABINA, GABIKA, GABIOLA. Irakorrik gure ola zarretako agarik andiena *gabi* izena zuala, pentsatu nuan izen ori zugaitz luzeren batetik artua izango zala. Gañera azkeneko -ri ori Gabiri'n, sarritan zukaitz mordu bat dagoanean jartzen da itz azkenean pagadi, sagardi eta lizardi'ren antzera. Ostian, *ondo* azkenakin ere askotan *aba* edo *zugaitz* izenak datozte, Lizarrondo, Gaztañondo. Eta *-untza* edo zelaiakin, adibidez Gabil-uncia Ezcaray aldean, Errioxan. Antze-koak dire Askunce, Azkarruntz eta Abaunza.

Orregatik jarri nuan Gabil, aba edo zugaitzen, izen bat erreskadan, nere Iruña'ko lan batean (Fontes Linguae Vasconum, 1973, 331 orrialdean).

Gero oartu nintzan erderaz itxasontzi andietan tramankuku batzueri *gavia* deitzen zietela. Zer ikusi ba ote zuen alkarrekin?

Telesforo Aranzadi bergararrak gaztelerara itzuli zuan Wilhelm vom Humboldt'en liburu baten (LOS VASCOS, Donostia, 1925) Eusko Ikaskuntza'k zorionez inprimatua. Eta 164 orrialdean, auxe irakorri genezake, nik euskeraz jarria: "Geyenian Gipuzkoa eta Bizkaya'n iñauzi edo adaondu (podar) egiten zaye aba edo zugaitzeri bi gogamengatik. Lenena egurrakin iketza egiten dalako burdiñ oletarako. Eta bigarrena politika bide, zeren Erregearen Itxasontzidi edo Marinak orain arte (1801), bere eskualde berezietan, eskubi-

dea zuan zugaitzak autatu eta mallatzeko bere enborrak itxasontzietan eragiteko. Ordotikan etzan eren jabe lenagokoa, baizik erregea eta onek legez ordainketa bar bakarrik ematen zionari. Agintza ori kaltegarria zan basoentzat eta egizko jaberentzat; orregatik kendu da gutxi dala. Ezta geyago zugaitzik mallatzen (marcar); (1) jabiak egin lezake orain erekin andi eso txiki, nai duana eta erregeak bakarrik du aintzindegi edo preferentziarako eskubidea (2).

Nola erderaz *gavia*, mastelero andiena da, Madrillera jo nuan bertako Museo Naval delakoan ia aga edo enbor andiaren euskal izenik ezagutzen zuten. Enuan ihardespen edo erantzunik eskuratu: La callada por respuesta. Latíñez ere ezaguna da itz ori. Juvenal'en III satiran ikusten da "la tosca Gabia" eta seigarrenian "los Gabios".

Gero etorri zitzaidan burura, jakiñik Elias'en bere adiskide bat José Atin *gabitarra* zela, aren bidez oni galdetzea ia zerbait ote zekian zugaitz mallatze orri buruz, bere erriak Gabiri izena zeukanez gero. Eta ikusi zer jakin dugun bere bitartez. Bere aitona zanak aunitz aldiz esaten ziela seme eta illobatxoeri, erri ortara juaten ziela noizean bein Espaiña'ko gudu itsastarrak (marinos de guerra) eta pago luzietan, kokka, mallatze edo marka bat jartzen zutela, itsas-ontzietarako. Geyenetan ori egiten ei zuten Kiskitza (3) baso-elizaren inguruan. Pagari ori, oraindik zutiñik dago, naiz eta ainbeste enbor luze bertatik itsasora eramanak izan. Baña aritzekin ere berdin egiten zan eta erderaz esaten zieten *árboles bravos*. Gaztelako Enrique IV erregeak eman zigun gipuzkoarreri ikurde edo armadi (escudo) bat eta bertan zetozten iru aba edo zugaitz. Jakiñik Euskaldunen laguntza itsasaldean, bai burruketan eta bai sal-erostean, uste dut etzirela agiñak (texus, tejo, if, Eiben, yew-tree) baizik pago eta aritz luziak, gure *gabiak* itxas-ontzietan aga luze bezela jartzeko. Gañera itxasoa agiri da zugaitz-pean, escudo ortan. Eman ei zuan errege arek 1453 eta 1463 urte bitartean. (Serapio Muxica'ren 32 orrialdean).

GORLA. Uste dut Michelena'k atera zuala *Agor-ola* toki-izenetik eta egoki iruditzen zait. Nai nuke jakin ia ola lanaren arrastorik gelditu dan bertan edo inguruan.

-KE. Luis Eleizalde'k ekartzen du itz au baño nere ustez lotuegi *txeke* bezela. Ikusi itz au: -ke da gabe edo barik. *Ixaka'k dakar ge* (367) eta *Labayen'ek idazten du galtzeke* (14) eta *egiteke* (20).

* * *

LAMAU. LAMARIANO. Lamari-ano edo Labari-ano. Amariaga da nere ustez.

Lamariano, ere izan liteke, labatik ateria. Nafarroan abizen bat dago

(1) Ondarru'n, kurutzez markatu aritzak (Zubikarai, 20).

(2) LOS VASCOS, Auñamendi, 58.

(3) Pagoaren izen zarra ote zan?

Labari eta Argentinan beste aunitz bezela, italianotzaz artzen dute. Erderaz litzake Hornero eta Fournier, Forner, Fornari beste erromatar izketetan.

Lau-mari-koa (Lau marabedikoa) ezdut uste senide deniken.

Juan Antonio Mogel'ek uste zuan itz azkenean *ola* etzala erderazko ferrería (La Historia... 368) baño Agorrola, Zigarrola, Urola, Azaola, Anzuola, Bernaola eta beste itz batzuetan agiri dago erruan zegoala eibartar andi ura.

Bizkai'ko olarik ederrena izan zitekean Lebario'koa Abadiño aldean. Lebario eta Labari itzak antz andia dute elkarrekin, eta Le'tik La'ra laister igarotzen da, adibidez Lasaga eta Lesaka, biak adierazten dutela "Erreka tokia". Baño Lebaria'k badu antza ere Legaria'kin eta au "Erreka arritsua" litzake, Lesarri bezela.

LASPIUR. Lats-bogur edo erreka bigurritua (arroyo retorcido), Riutort, eta Retuerto, Retortillo, Biuzko, Beuzko.

LESARRI. Arri asko dun erreka (Lez).

MOSTEI. Eleizalde'k irakatsi zigun gañera, Monasterio-bide, itz luzetik izugarri laburtua dela itz ura.

MOSTRUN. Ori berea Monasterio-eguren'etik.

OKAN-CHIVILLO. Peru aldeko liburu batean. Hildebrandt andereñoak idatzia ikusi dut basakaranari *chivillo* deitzen diotela (erderaz endrino).

Naparroko FONTES'en erakutsi dut olaxe nola sartu zan Bergara'n erderazko itz bat *okan-chivillo* esaterako, bein ere entzun ezdutena beste inguruko errietan.

OSTAGA. Madrilleko Akademia'k diño Noruega'tik datorrela itz ori, baña nik billatzen diot gure basoen edo oyanen urrin edo usain pixkat, zergaitik *osta*, orriak dire eta *aga*, adar bat zugaitzean.

OZKARBI. Cielo despejado y sereno. Eleizalde'k Azkue'ri (327, EUSKERA, 1957).

OZAETA. Neretzako da erderazko vado edo paso fluvial eta euskerazko *ibiate*, *oza* edo *arpausua*. Toki izen oiekin, daude orain zubi asko, erderaz esaten dan erara; Pasar del vado a la puente. Luze mintzatu naiz ortan nere FONTES LINGVAE VASCONUM'go lan batean Iruña'n 1972 urtean, Gipuzko itzaren itxorkuna ateratzen (133 orrialdetik 148rañok).

* * *

Ori bera adierazten dute edo dikurre beste itz abek: *yurre*, *ate*, *oz*, *os*, *osa*, *ossa*, *otxa*, *uz* eta *utxa*.

Sarritan itz bi alkartzen dire, gauza bera izentzeko, adibidez Atutxa, eta At-otxa, Donostia'n Bilbao'n etabar. Toki oyetan egin dire geroago (eskualde

edo erria aberasten danean) zubiak. Lemona'n ere badago Atutxa bat. Bergara'n aña zubi, erri gutxietan billatuko dira.

Ozenzio da Gipuzkoa'ko basa elizatzxo bat, baña ez dakit nun dagon.

SEATU TA IGARA. BERGARA. Itz abek (Bergara itzaren aurretik) esaera zar bat (546) egiten dute. Busca Isusi'k Gasteiz'ko berringi batean (NORTE EXPRESS) galdetzen dit lagunkiro ia zertatik ote datorren esaera zar ori. Ezdut billatu ez Lope Garcia de Salazar, Urquijo, Guerra, Mendieta eta Gorostiaga'n ezer ere ori bera argitzen. Baño nere ustea da erderaz esaten duena "a lo que obliga el consonante" olerki edo soñu antzekoak erabiltzeak, jarri duan bearra dela. Orregatik badakigu zelako itzak jarraitzen dien *Mon-dragón* eta *Alavés* itzeri. Auzokoak beti gaitz- izenak jartzen dituzte eta norbaitek ezpadit sinesten, Jose Mari Iribarren idazle andi naparraren liburuetan aurkitu ditzake ainbat zakarkeri Nafarroako erri aunitzentzat. Baita ere, Alcarria'n Cela'k dion bezela.

Erderaz señatu, santiguar bezela jartzen dute 1596'an, baño nere ustez signar (eta persignar) itzetik datorkigu.

Santiguar da aitaren egitea (Mogel'ek 394 bere LA HISTORIA liburuan).

URIAUZO. Juan Irigoyen'en auzi-liburuan dator itz ori eta ene ustez Arane eta Elosu aldean galdetu bear litzake ia orren astarrenik gelditu ote dan. Bertzenaz Errietxeko artxibuan.

Elosu eta Arane'ko ibarra edo balladia ote zan nago, Ariznoa ondorengo auzoa agian. Juan Irigoyen'ek ezdigu bere xehetasun edo zertzeladarik ematen.

TZEKE. Eleizalde'k idazten du ortaz eta irakorri genezake EUSKERA delakoan, 1957ko 329 orrialdean. Irakorri dugu zerbait ortaz lenengoko edo goiko atalean. Baño esan bear dut *-ke* bakarrik dela eztasun atzizkia (sufijo de carencia) erderazko sin bezelakoa. Baña *tzea* dala izena edo substantibo egitekoa bakarrik; afaltzea eta bazkaltzea erderaz direlako, el cenar y el comer al mediodía.

Afatze-ke itzuliko nuke "sin la cena" gaztelaraz. -Tze ori dago du infini-toboari bere tokia kendurik: afal-*du*, bazkal-*du*. Tolosa'n ere badarabilte.

UBERA. Azkue'rentzat erderazko vado da gure *ibi* edo *oza*.

UZARRAGA. Antzuola zarra, mendian zegoan eta ez ibarrean. Orregatik agian antxiñako izena URI-ZARRAGA izango zan, Erri-zarra adierazten.

ZIERO. Totalmente, Eleizalde'k Azkue'ri (EUSKERA, 1957, pág. 329).

ZUPIDE. Neretzako da aldapa bat, bertan botatzen baziren enborrak (truncos), Jovellanos'ek Burgos eta Santander'en ematen digun bezela.

(Jarraitzeko).